

Державною установою «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» опублікована національна доповідь¹

Перехід національного господарства України на модель сталого розвитку значною мірою залежить від наявного потенціалу розширеного відтворення ресурсної бази соціально-економічного піднесення на новій інституціональній і технологічній основі. Досвід передових країн та наслідки структурної і системної перебудови більшості сегментів національного господарства свідчать, що реальні зрушення в напрямі формування передумов сталого розвитку як держави в цілому, так і окремих регіонів можливі лише за умови нарощення не лише виробничого, а й природно-ресурсного, демографічного, науково-технічного, рекреаційного, інформаційного та соціально-культурного потенціалу. Тобто мова йде про всі складові соціально-економічного потенціалу, а також людський фактор та інституціональні зміни в системі економічних відносин при виборі пріоритетів переходу національного та регіональних господарських комплексів на модель сталого розвитку.

Підготовка цієї національної доповіді зумовлена необхідністю врахування численних екзогенних та більшою мірою ендегенних чинників соціально-економічного потенціалу сталого розвитку у зв'язку з інституціональним закріпленням євроінтеграційних прагнень українського народу. Наслідки глобальної економічної кризи 2008 р. негативно позначилися на темпах розширеного відтворення соціально-економічного потенціалу України та її регіонів, що значною мірою ускладнило поступове переведення національного господарства на модель сталого розвитку. Далися взнаки також структурні перекося в господарському комплексі, спричинені переважанням галузей сировинної орієнтації та з низькою часткою доданої вартості у виробництві продукції; перманентний дефіцит платіжного балансу, пов'язаний із зменшенням попиту на продукцію вітчизняних експортерів, а також т. зв. торговими війнами з Російською Федерацією; недосконалість міжбюджетних відносин, що не стимулює максимально ефективне використання внутрішніх резервів соціально-економічного розвитку окремих регіонів; відсутність системної політики щодо зниження залежності національного господарства від імпорту енергоносіїв і впровадження ресурсо- та енергоощадних технологій. Необхідність перегляду стратегічних пріоритетів нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку зумовлена й політичною кризою, що виникла в кінці 2013 р. та призвела до ескалації протистояння на сході країни.

¹ Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 775 с.

У зв'язку з підписанням економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом потрібна документальна і реальна імплементація у вітчизняну практику комплексу директив, що стосуються як економічної і соціальної, так й екологічної сфер життєдіяльності. Це значною мірою змушує переформатовувати інституціональне підґрунтя економічної політики на загальнонаціональному і регіональному рівнях.

Виходячи з наведених міркувань, назріла необхідність формування сучасних підходів до нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України та її регіонів, що стане надійним підґрунтям модернізації більшості галузей національного господарства, реальної децентралізації та прискореного впровадження стандартів Європейського Союзу.

У національній доповіді розкрито методологію формування системи індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем як базової передумови сталого розвитку України, визначено основні характеристики та систему критеріїв оцінки його соціального та економічного потенціалів. Значна увага приділена розрахунку показників розвитку регіонів України, що виявило їх територіальну неоднорідність по окремих сегментах національного господарства, виробничої та соціальної інфраструктури.

Досліджено аспекти формування та використання соціального потенціалу сталого розвитку України та її регіонів як важливої складової соціально-економічного потенціалу. Розглянуто концептуальні та науково-методичні підходи до оцінки соціального потенціалу, обґрунтовано напрями вдосконалення державної та регіональної політики в контексті соціалізації економіки, модернізації соціальної інфраструктури, формування та використання духовно-культурного потенціалу сталого розвитку. Достатньо уваги приділено питанням утворення і розвитку територіальних міграційних систем, зокрема ідентифіковано їх фактори та ефекти в контексті еволюції цілей державної політики, досліджено структуру територіальних міграційних систем, а саме її типологію, геопросторовий аспект, особливості самоорганізації трудових мігрантів та проблеми інфраструктурного забезпечення. Запропоновано напрями формування соціальних кластерів як важливих чинників сталого розвитку територіальних міграційних систем. Зазначені фактори проаналізовано крізь призму інтеграції ринку праці України в територіальні міграційні системи, феномена поліетнічності як показника трудовіграційної активності населення, психологічної адаптації трудових мігрантів до нових соціально-економічних умов життєдіяльності.

Важливою складовою національної доповіді є розробка базових принципів, підходів і стратегічних напрямів раціоналізації всіх сфер ресурсокористування в контексті підвищення ефективності використання соціально-економічного потенціалу сталого розвитку на основі оцінки паливно-енергетичної

самодостатності національного господарства. Особливу увагу приділено вдосконаленню системи управління природними ресурсами шляхом інституціоналізації нових форм їх господарського освоєння, зокрема розроблено інституціональне підґрунтя трансформації системи управління на основі застосування угод державно-приватного партнерства, формування сучасної системи рентних відносин та диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення реалізації природно-господарських та природоохоронних проектів.

Одним з основних недоліків діючої системи управління природними ресурсами є тотальна недокапіталізованість більшості природних благ, що призводить до девальвації природного капіталу та перерозподілу природної ренти на користь корпоративних структур, а не бюджетів різного таксономічного рівня. З огляду на зазначене, у доповіді розглянуто методологічні та методичні засади капіталізації природно-ресурсної складової соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України та її регіонів, що є важливою передумовою нарощення національного багатства. Запропоновано наукові засади капіталізації природних ресурсів як фактора зростання інвестиційної бази розширеного відтворення соціально-економічного потенціалу України, розглянуто її секторальні особливості, напрями формування сучасних фінансових механізмів управління природними ресурсами та об'єктами природно-господарської і природоохоронної інфраструктури.

У зв'язку із значною залежністю від зовнішніх джерел постачання енергоресурсів і високої ресурсомісткості більшості галузей матеріального виробництва детально досліджено інституціональний розвиток сфери поводження з відходами та вторинного ресурсокористування в Україні в контексті прискорення євроінтеграційних процесів. З нових позицій розкрито теоретико-методологічні засади вирішення проблеми відходів, безпекові фактори й ендогенні ризики, пов'язані з відходами, особливості генерування і поводження з ними в Україні. Вперше у вітчизняній практиці розглянуто ідеологію та методологію адаптації законодавства України у сфері охорони довкілля і поводження з відходами до законодавства Європейського Союзу. Запропоновано ключові орієнтири імплементації директив ЄС, які стосуються захоронення відходів, управління відходами видобувної промисловості.

На основі вивчення стану окремих складових соціально-економічного потенціалу розроблено стратегічні засади реалізації моделі сталого розвитку України, формування спектра критеріїв національної та регіональної політики шляхом державного екологізбалансованого управління, зокрема: обґрунтовано конструктивно-ключові критерії для мультирівневої діагностики економіко-технологічної складової соціально-економічного потенціалу найвагоміших для

інтенсифікації сталого розвитку України видів економічної діяльності; розкрито методологічний базис реалізації організаційно-економічного механізму розв'язання проблем цілеорієнтованого управління досліджуваним потенціалом; визначено порядок паспортизації національної економіки як методологічної передумови нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України та її регіонів.

З'ясовано, що іманентною ознакою соціально-економічного розвитку України є рентна природа міжрегіональних економічних нерівностей, яка є чи не основною детермінантою розвитку соціального та економічного потенціалів окремих регіонів. Запропоновано визначення міжрегіональних нерівностей економічного розвитку та пріоритетні напрями використання їх рентної природи для збільшення соціального й економічного потенціалів, виконано оцінку внутрішніх та зовнішніх чинників виникнення ресурсної ренти на окремих територіях, сформовано систему критеріїв оцінювання її впливу на рівень розвитку регіонів.

У зв'язку з реалізацією пріоритетів інтенсифікації процесів децентралізації влади обґрунтовано перспективні напрями нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку північно-східних областей України на основі модернізації їх адміністративно-територіального устрою та оцінки можливостей імплементації досвіду її здійснення в країнах Європейського Союзу у вітчизняну практику.

Природно-ресурсна та виробничо-технічна неоднорідність регіонів України потребує розробки спеціальних, а не уніфікованих підходів до нарощення соціально-економічного потенціалу окремих територій, особливо гірських, які відзначаються високим рівнем проблемності господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу та базових галузей регіональних господарських комплексів. У доповіді розроблено теоретико-методологічні основи оцінювання сталого розвитку гірських регіонів, зокрема його методологічну базу, запропоновано показники, індикатори та методичні прийоми оцінки сталого природокористування на прикладі Карпатського регіону України для обґрунтування шляхів, механізмів та інструментів досягнення його основних принципів.

Соціально-економічне піднесення регіонів України значною мірою визначається рівнем розвитку малого підприємництва, яке забезпечує переважну частку робочих місць, сприяє насиченню регіонального ринку споживчих товарів і безпосередньо впливає на перспективи переходу господарських комплексів на модель сталого розвитку. Окремий розділ присвячено вдосконаленню інституційних механізмів активізації малого підприємництва з метою нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України, вивченню зарубіжного досвіду використання

потенціалу цього сектору, інституціоналізації кредитно-фінансового механізму підтримки розвитку малого підприємництва в умовах нестабільності зовнішнього та внутрішнього середовища <...> *(Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – С. 6–10).*